

Гончаренко Е. П.,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов для гуманітарних спеціальностей
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Байсара Л. І.,
кандидат філологічних наук, доцент,
директор Регіонального навчально-методичного центру інтенсивного навчання іноземних мов та
підготовки до оцінювання рівня знань за системою міжнародних сертифікатів
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТУ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ОПОВІДАНЬ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ДУБЛІНЦІ»)

Анотація. У статті йдеться про передачу національно-культурного компоненту в процесі перекладу художніх текстів. Окремо зазначено тезу, яка полягає у тому, що мова та мислення народу впливають на формування національно-культурного компоненту. Запропоновано також ретельний розгляд різноманітних існуючих термінів, які позначають загально визнаний термін «реалія». Надано визначення реалії й представлено детальний аналіз прийомів і способів відтворення реалій, котрі застосовуються перекладачем в процесі перекладу текстів художніх творів. Звернено увагу на необхідність і важливість перекладацького коментаря як невід'ємного доповнення до тексту перекладу.

Ключові слова: національно-культурний компонент, реалія, термін, перекладач, аналіз тексту, художній переклад, перекладацький коментар.

Постановка проблеми. У запропонованій праці йдеться про реалії, про передачу реалій у процесі їх відтворення, про збереження національної та історичної специфіки у процесі перекладу. І ця проблема залишається нагальною і серед перекладачів, і серед перекладознавців. Завдання перекладача художнього тексту полягає не лише в тому, щоб досягти правильного розуміння тексту оригіналу читачем і через його інтерпретацію відтворити, пояснити зміст, закладений автором першоджерела, але й у передачі іншої культури в культуру рідної мови. Адже зміст першоджерела зрозумілий лише носію мови і залишається прихованим, не розкритим повністю для представників іншої культури. Отже, слушною є думка Умберто Еко: «Переклад представляє собою перехід не лише з однієї мови в іншу, але з однієї культури в іншу, з однієї «енциклопедії» в іншу» [23, с. 193]. Цю тезу ніби підхоплює Григорій Кочур: «Власне, з допомогою перекладу одна література проникає в іншу, розгортається і розкорінюється там, як у себе вдома, – процес той взаємний, а краще – взаємоплідний» [14, с. 1058]. Суголосною є точка зору й авторів праці «Інтертекстуальна іронія і переклад, які відзначають: «...одна з актуальних функцій перекладу – доносити іншу культуру. Оригінальні фрейми можуть бути яскравими символами іншої культури і водночас недостатньо відомими в цільовій культурі. У кожному конкретному випадку перекладачеві зазвичай доводиться ретельно зважувати, що доцільніше: замінити культурно-специфічний елемент і таким чином одомашнити цільовий текст чи доносити іншу культуру,

частково пожертвувавши, можливо, влучністю вислову і прозорістю тексту» [13, с. 40].

Завдання перекладача полягає у збереженні і змістового, і національно-культурного компоненту тексту. Як писав Григорій Кочур: «Перекладаючи, заглиблюєшся в усі деталі тексту» [14, с. 1108]. На наш погляд, такою важливою «деталлю тексту» є реалія. Реалії відтворюють національну своєрідність, «вони стають яскравими та цінними носіями культури, без знання яких неможливі адекватне розуміння вихідного тексту та успіх процесу комунікації» [1, с. 20].

Виклад основного матеріалу. На формування національно-культурного компоненту здійснює вплив мова та мислення тієї або іншої конкретної нації. У ХХ столітті вивченням залежності між мовою та мисленням займалася лінгвістична школа Бенджаміна Уорфа, адже відношення мови та культури – тема не нова, століттями вона розводила по різних таборах вчених та філософів. «Деякі з них, починаючи з Платона, стверджували, що мова створює культуру, оскільки ідеї, що закладені в нашій голові від народження, як прожилки у шматку мармуру (Лейбніц), інші (Локк, Гумбольдт та їх послідовники, а також марксист) вважали, що мова – пасивне дитя культури» [2, с. 15]. Але обидві групи погоджувалися з тим, що мова і культура не існують окремо, вони пов'язані між собою. Ця історична полеміка продовжується й сьогодні, і деякі послідовники цих вчень наполягають на відносній самостійності розвитку мови і її вирішальній ролі у створенні світосприйняття, менталітету та інших компонентів розумового сприйняття. Не викликає сумніву й той факт, що мова не лише «відчуває» на собі вплив культури, але й зовсім є не зрозумілою без знання культури того або іншого народу.

У 1920-30-х роках минулого століття Е. Сепір та Б. Уорф запропонували гіпотезу, яка залишається актуальною і сьогодні, про взаємозв'язок між мовою та культурою. Сутність цієї гіпотези полягає у тому, що культура є своєрідною ланкою до розуміння та вивчення мови. Так, для лексики, що характеризує побут, традиції та історію життя однієї країни, досить складно відшукати точний або відповідний еквівалент у мові інших народів. «Не існує двох мов, про які можна було б сказати, що вони відтворюють одну реальність, – підкреслював Едуард Сепір. – Середовище, в якому існує та або інша нація, є своєрідним, і ця своєрідність створює не лише особливий набір-назв» [25, с. 214].

Таким чином, спілкуватися англійською мовою або перекладати з англійської на українську та навпаки без знань реалій і культури того або іншого народу – це означає передати буквально зміст висловленого або написаного та приректи себе і читача (або) слухача на численні помилки. Найбільша складність полягає у зміні контексту в процесі сприйняття тексту не носіями мови, тому що втрачається поняття реалії, втрачаються звичні для носія мови мовні формули, які зовсім невідомі сучасному читачеві. Ось чому перекладач мусить зберігати і змістовий і національно-культурний компонент тексту (або мовленнєвого твору), а також перекладачеві потрібно пильно вдивлятися в слово, уважно слухати його. М. Любимов, відомий перекладач та літературознавець, відзначав: «Мова письменника-перекладача, як і мова письменника оригінального, складається із спостережень над мовою рідного народу і із спостережень над рідною літературною мовою в її історичному розвитку. Отже, дослуховуйся до живої мови, яка звучить навкруги тебе, та навчайся у рідних митців слова» [16, с. 16].

Реалії – це найважливіше поняття у розмові про міжкультурну функцію перекладу, адже саме реалії містять у собі значно більший національно-культурний компонент, ніж інші лексеми. «Реалії (Realia) – явища, предмети побуту, особливості, характерні для певної країни, часу, що не існують в іншій країні; реалії – це предмети матеріальної культури. Реалія належить тому народу, у мові якого вона виникла» [4, с. 56]. За визначенням вітчизняного перекладознавця Р.П. Зорівчак: «Реалії – це слова чи вислови, які вміщують традиційно закріплені комплекс краєзнавчої інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-рецептора». Як вважає дослідниця, реалія як термін належить до мало вивчених перекладацьких категорій. За походженням у лексемі «реалія» латинський корінь «*realis*» (*realis* – від лат. «істинний, дійсний, матеріальний»). Р. Зорівчак висловлює думку про те, що на відміну від інших лексем, які містять відтворення національної своєрідності, культурна інформація реалій «етноунікальна». Якщо слово – це мікросвіт, в якому відтворюється певний фрагмент реальності, хибна або нехибна уява про неї, то реалія завдяки етнокультурному компоненту особливо вирізняється у цьому відношенні [11, с. 74]. І якщо в процесі перекладу здійснюється зближення, зіткнення не лише різних мовних систем, але й різних культур та цивілізацій, то особливо рельєфно цей процес виступає саме при перекладі реалій [22, с. 74]. Як відомо, визначення терміну «реалія» було запропоновано Л. Соболевим у 1952 році. Вчений вважає, що цим терміном «позначають слова з національного побуту, які не існують в інших мовах, оскільки немає цих предметів та явищ у мові інших країн» [18, с. 281]. На думку Р. Зорівчак, Л. Соболев неправомірно збільшував обсяг реалій, включаючи в цю категорію і приказки. Окремі компоненти приказок можуть бути реаліями, але як цілісні одиниці вони не мають співвідношення у позамовній діяльності, таким чином, їх не можна віднести до реалій [12, с. 32].

У другій половині ХХ століття вчені намагалися знайти точний термін для позначення реалії. У працях, присвячених як проблемам перекладу, так і лінгвокраїнознавству, реалії розглядалися як «екзотизми» або екзотична лексика, «локалізми», «етнографізми», «варваризми», «побутові слова», «ксенізми», й також як «культуреми в лінгвокультурології», «лакуни в етнолінгвістиці», «культуроніми в теорії міжкультурної комунікації» [1, с. 20–21]. Варто додати до цього списку національно-специфічних одиниць ще й такі терміни, як безеквівалентна

лексика, етнолексеми, етнокультурна лексика (етнокультурознавча лексика), культурно-конотативна лексика, країнознавча лексика, фонові слова, конотативні слова, слова з культурним компонентом, пропуски, слова з нульовим еквівалентом, неперекладність, культурологічна неперекладність (англ. *culture specific words*, *dialect specific words*, *culture specific terms*, *cultural references*) тощо. Іноді навіть зустрічаються такі словосполучення, як національний колорит, місцевий колорит, національно-марковані елементи. Різноманітність існуючих термінів для одного і того ж поняття підкреслює складність цього явища, його колорит, а також подальшу зацікавленість вчених питанням вивчення та дослідження цього поняття з різних точок зору. Вважаємо, що реалія містить в собі поняття про національно-культурний компонент тієї або іншої нації – специфічні явища природи, національна кухня – назви страв та напоїв, одяг та прикраси, помешкання та його деталі, грошові одиниці, органи влади, державні, суспільні організації, історичні події, історичні постаті тощо.

Реалії, якими б вони не були – побутовими, етнічними, суспільно історичними, культурними або «національно-маркованими елементами (НМЕ)» [1, с. 289–296], – вважаються такими, що не перекладаються. Ось чому проблема відтворення унікальності реалії в процесі перекладу є такою складною і вирішується перекладачем так неоднозначно. Недарма Григорій Кочур зазначав: «...перекладацький хліб нелегкий і відповідальність перед автором і читачем велика» [14, с. 1046].

«Непереводимое в переводе» [3] – таку назву має фундаментальна праця болгарських вчених-перекладознавців Сергія Влахова та Сидера Флоріна, посилання на яку є майже в кожній науковій розвідці, присвяченій проблемам перекладу. Камертоном зазначеної праці є наступна теза: «Поняття «переклад реалій» двічі умовне: реалія, як правило, не перекладається (в словниковому порядку) і, знову ж таки, як правило, вона передається (в контексті) зазвичай не шляхом перекладу» [3, с. 94]. У цій праці автори вперше запропонували науково обґрунтовану розробку реалій – назв предметів побуту, історії та культури народу, що обумовлює національний і (або) історичний колорит твору; систематизували велику кількість матеріалу «з узагальненого досвіду роботи – власної та інших перекладачів» [3, с. 94], та представили свою схему перекладу реалій: транскрипція, транслітерація, переклад, неологізм, калька, засвоєння, приблизний переклад, функціональний аналог, опис, пояснення, тлумачення, контекстуальний аналіз.

Згідно з представленою класифікацією у перекладача немає обмежень у виборі тлумачення тих або інших реалій. Реалії можуть бути результатом «географічної і етнографічної близькості, наявності історичних зв'язків, спільності напрямів літератури минулої доби або сучасної літератури країн відповідних мов» [19, с. 58].

Окремо відзначимо, що в тексті оригінального художнього твору реалії ніяк не пояснюються. Вони існують цілком природньо, як щось зрозуміле для носія мови, – навіть тоді, коли це розуміння може бути втрачене через кілька поколінь. Отже, позатекстовий коментар – важливий інструмент прояснення смислового багатства тексту у цьому випадку; це не є єдиним рішенням, але, вочевидь, найбільш прийнятним. У якості прикладу пригадаємо художній переклад англійською мовою поеми «Свгеній Онгін», виконаний Володимиром Набоковим. Переклад зазначеного твору і його коментування налічує 4 томи, цей переклад називають «коментованим перекладом». Письменник

присвятив перекладу «Євгенія Онєгіна» більше десяти років наполегливої та кропіткої роботи. І незважаючи на те, що цей переклад викликав безліч суперечок, його все ж таки називають «кращим з коментарів, які коли-небудь були написані, і, напевне, кращим його перекладом» [17, с. 375–376]. Таким чином, реалії є невід’ємною частиною будь-якого культурного тексту (художнього, науково-художнього, суспільно-політичного, історичного), наприклад, візуальної, а саме перекладацької майстерності. Проте основне завдання перекладача полягає не лише у правильному «прочитуванні» та «впізнанні» цих реалій, але й в умінні майстерно їх прокоментувати мовою перекладу.

На наш погляд, термін «коментар» щільно пов’язаний з терміном «реалія», оскільки йдеться про коментування національно-специфічних реалій та тих, які притаманні певному культурному суспільству. На думку вчених, реалія якоюсь мірою залежить від коментаря; риси та ознаки, притаманні певній культурній системі, можуть бути незрозумілими реципієнту (особливо читачу «непідготованому»), і для того, щоб створити «комунікативно рівнозначний текст» [15, с. 84] мовою перекладу, перекладач повинен розкрити і показати ці риси та ознаки. Перекладацький коментар може бути у вигляді виноска та приміток; він не є обов’язковим в процесі перекладу. Але, на наш погляд, він значно сприяє сприйняттю читачем перекладеного художнього тексту. Існує точка зору, що проблема коментування національно-специфічних реалій є не досить важливою. До речі, якщо автор в процесі написання твору не звернувся до коментування реалій, притаманних культурі його країни, то це не є справою перекладача, перекладачу необхідно лише адекватно перекласти написаний автором текст. Правильність цього твердження, на наш погляд, є дещо сумнівною, адже очевидним є той факт, що реалії потрібно пояснити, коментувати. Тут виникає кілька питань, але головне з них наступне: яким чином «непідготовлений» читач здатний розібратися у складному «мережеві» романа «Улісс», «Поминок за Фіннеганом» Джеймса Джойса без пояснень та коментаря? А як бути з тими перекладами творів Габрієля Маркеса, Хуліо Кортасара та інших іспанських письменників, які, як визнають самі митці, є «такими, що не перекладаються», адже зазвичай у своїх романах вони пародіюють мову газет, використовують соціолекти (майже недоступні для перекладу), жаргони тощо?

Вважаємо, що національно-специфічні реалії є настільки важливими в контексті міжкультурного спілкування, що перекладач не може нехтувати коментуванням, залишаючи без уваги національно-специфічні реалії. Адже читачеві, незнайомому з текстом оригіналу, іноді складно зрозуміти перекладений текст, в якому відсутнє коментування національно-специфічного компоненту. Іншими словами, текст може бути «культурно» зашифрованим і головне завдання перекладача полягає у декодуванні, розшифруванні цього тексту, максимально наближаючи його до найбільш повного розуміння та сприйняття читачем. Варто зазначити, що коментар є невід’ємною частиною успіху якісної перекладацької роботи будь-якого художнього тексту. Адже будь-яке слово з тих, котрі увійшли до укладених зарубіжними філологами списків, «які не належать до культури», може за певних умов стати терміном культури, жодне слово не може вважатися абсолютно нейтральним по відношенню до культури» [20, с. 92].

Теоретичною основою нашого перекладу оповідань Джойса є визнане на сьогодні положення про «культурний поворот» у перекладознавстві. Орієнтуючись на культуру, ми не замінює-

мо один код іншим, а вдаємося до засобів, які сприяють проникненню тексту з однієї культури у концептуальну мережу іншої.

Ми також розглядаємо реалії з точки зору вертикального контексту, звертаючись до інформації історико-географічного та філологічного характеру, об’єктивно представленої у художньому творі, яку надаємо у посиланнях та розлогіму коментарі, пояснюючи контекст оригіналу та контекст мови перекладу за допомогою обґрунтування особливостей такого співвідношення.

В скромній перекладацькій практиці, яка включає повний переклад українською мовою шести оповідань зі збірки «Дублінці» [5; 6; 7; 8; 9], автори цієї статті потрактували коментар як невід’ємне доповнення до тексту, яке, безперечно, може бути або коротким, або більш розлогім та вичерпним, і залучає філологічні та літературознавчі аспекти.

На наше переконання, різниця у зрозумілості перекладених художніх текстів з коментарем та без нього є значною. На жаль, обсяг статті не дозволяє нам зупинитися на багатьох прикладах реалій зі збірки «Дублінці». Наведемо деякі приклади, які доводять рівень сприйняття інформації читачем за допомогою коментаря.

Приклади із оповідання «Земля»:

1) «There was a great deal of laughing and joking during the meal. Lizzie Fleming said Maria was sure to get the ring and, though Fleming had said that for so many Hallow Eves, Maria had to laugh and say she didn’t want any ring or man either...» [24, p. 112]. («Скільки було сміху та жартів за їжею. Лізі Флемінг сказала, що вона впевнена – Марія отримає обручку, і, хоча Флемінг говорила це кожного разу перед днем Усіх Святих, Марія вимушена була посміхнутися та сказати, що вона не бажає ані обручки, ані чоловіка...») [6, с. 74].

2) «The two next-door girls had arranged some Hallow Eves games...» [24, p.116]. («Двоє сусідських дівчат завели звичайні для Хеловіна ігри...») [6, с. 76] (Свято Хеловін – етнографічна реалія).

3) «They led her up to the table amid laughing and joking and she put her hand out in the air as she was told to do. She moved her hand about here and there in the air and descended on one of the saucers. She felt a soft wet substance with her fingers and was surprised that nobody spoke or took off her bandage. There was a pause for a few seconds; and then a great deal of scuffling and whispering. Somebody said something about the garden, and at last Mrs Donnelly said something very cross to one of the next-door girls and told her to throw it at once: that was no play. Maria understood that it was wrong that time and so she had to do it over again: and this time she got the prayer book» [24, p. 117]. («Вони підвели її до столу, сміючись та жартуючи, і вона простягнула руку, як вони їй казали робити. Вона порухала рукою тут і там і опустила її на одне з блюдець. Вона відчула щось м’яке, мокре і здивувалася, що ніхто нічого не говорить і не знімає з неї пов’язки. Якусь мить панувала тиша; а потім почулося шарудіння і шепотіння. Хтось щось сказав про садок, і, нарешті, місіс Донеллі сказала щось дуже роздратовано одній із сусідських дівчат і звеліла їй викинути це відразу: це вам не гра. Марія зрозуміла, що щось не так, і довелося їй повторити все знову: і цього разу вона отримала молитовник» [6, с. 76].

У першому випадку читач, який не отримав пояснення реалії (обручка, запечена у пироzi), може подумати, що йдеться про якісь реальні обставини, про можливі заручини Марії, які зірвалися за певних причин, що абсолютно суперечить джойсівському висвітленню її образу та ситуації, відтвореній в опо-

віданні (гра на свято Хеловін та ворожіння). І пояснення, що позначає свято Хеловін, коли, і як, і ким – аж до дати – він святкується, також не є зайвим: точне читацьке уявлення про це відповідає джойсівській поетиці точності (це коментар з приводу прикладу). Відносно наведеного прикладу важливо знати, які саме ігри-ворожіння були прийняті на Хеловін у минулому (це і пояснюється в коментарі); інакше очевидна «непідготованість аудиторії» до злого жарту дівчат (предмет у нашому випадку – це земля, яка символізує смерть, що у часи Джойса вже не залучали до гри), шок та незадоволення присутніх буде не зрозумілим.

Третій приклад – це кульмінація оповідання «Земля». Марія відчуває під пальцями землю, яка згідно з ворожінням передвіщує смерть. Але в тексті ані сама земля, ані те, що вона позначає, не названо. І радянські видавці «Дублінців» англійською мовою були праві, коли прокоментували це місце (автор коментаря та видавець усього тома – Є. Ю. Генієва) [10]. Лише з цим коментарем зрозумілі всі емоційні відтінки тексту: і нещасна доля і можливо сумне майбутнє Марії, «маленької людини» Ірландії, і її довірливість та наївна доброта, і добрі почуття, які саме вона викликає в душі своїх колишніх хазяїв.

Звичайно, нам можуть закинути те, що Джойс має репутацію доволі «складного» письменника, якого нелегко як читати, так і перекладати (маємо на увазі не лише його головні шедеври «Улісс» і «Поминки і за Фіннеганом», але й збірку «Дублінці»). Але, на наш погляд, зіставлення невеликого художнього тексту з його літературним перекладом та якнайдокладнішим коментарем може значно загострити зацікавленість читача (і не лише студента) до вивчення англійської мови. Оповідання з циклу «Дублінці» (1905–1914) класично відкриті та прості (певна річ, тією складною простотою, якою відрізняється мистецтво).

Наведемо ще низку прикладів з циклу «Дублінці». Так, оповідання «Аравійський ярмарок» («Aragu») також насичене безліччю реалій, які потребують не лише коментування, але й якнайпильнішого пояснення, адже Джойс за допомогою описів деталей приховував, зашифровував певні змісти. Пояснення потребує і сама назва оповіді, як наприклад, «Аравійський» – назва благодійного ярмарку, який був організований 14–19 травня 1894 року у Дубліні з благочинною метою допомогти лікарні на Джервіс Стріт. Його рекламували як «Грандіозне Східне Свято на відкритому повітрі». Аравійський – походить від назви країни Аравія (архаїчна та поетична назва), а слово «свято» стало частиною пізньовікторіанської мрії про романтизм, чуттєвість і екзотизм далекого Сходу. 'Aragu' – Аравія, романтична назва Середнього Сходу, але такої країни ніколи не існувало. Це слово набуло популярності у XIX ст., його використовували, щоб змалювати романтичне сприйняття Сходу після перемоги Наполеона над Єгиптом. Отже, у назві оповідання прихована іронія: головний герой оповідання, не названий письменником, має романтичне сприйняття світу» [8, с. 172]. В оповіданні також наявні реалії-антропоніми: «Християнські Брати» – релігійний освітній орган, посилення на прізвища ірландських національних героїв – Джеремаїя О'Донован Росса; реалії-топоніми: Норт Річмонд Стріт, станція Вестленд Роу; етнографічні реалії: Аравія, потир, говіти, франкмасонство, дюйм, флорин, шилінг; реалії мистецтва і культури: роман В. Скотта «Аббат», «Благочестивий причасник» Пацифікуса Бейкера, «Мемуари Відока Франсуа Ежена Відока», «Прощання араба зі своїм бойовим конем» – вірш Кароліни Нортон тощо.

Головною функцією реалій є функція передачі національно-культурного, національно-історичного колориту, так звана «символьна функція», яка використовується з метою відтворення для читача атмосфери подій, що змальовуються. Вибір оповідань Джойса зі збірки «Дублінці» у якості прикладу не є випадковим, адже майже усі оповідання циклу містять в собі безліч географічних, суспільно-політичних, соціально-економічних, етнографічних реалій, власних назв, назв соціальних верств, класів, організацій. Проілюструємо вищезазначене на конкретних прикладах з шостого оповідання «Два кавалери» [9] з «Дублінців» у перекладі авторів представленої статті. Реалії-топоніми: Ратленд Сквер, Дорсет Стріт, Дейм Стріт, Беггот Стріт, Доннібрук, Ерл Стріт, Нассау Стріт, Кілдер Стріт, Саут Серкуляр, Стівенс Грін парк, Х'юм Стріт, Меріон Сквер, Грефтон Стріт, Джордж Стріт, Вестморленд Стріт, Елі Плейс тощо (цей перелік реалій-топонімів можна було б продовжувати; ми налічили близько 20 назв вулиць та парків у цьому оповіданні); назви організацій: Трінті Коледж, Хірургічний Коледж тощо; власні назви: Безпутний Лотарію, у Піма, годинник Уотерхаус тощо.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що низка дослідників вирізняє різноманітні прийоми і способи передачі реалій в художній літературі. Найрозповсюдженими вважаються транскрипція, транслітерація, калькування, описовий та пояснювальний, контекстуальний та інші види перекладу. В результаті проведеного аналізу відзначимо, що значна частина реалій з оповідань Джойса була відтворена нами українською мовою за допомогою транскрипції, транслітерації, калькування, функціонального аналогу, контекстуального аналізу.

Відтворення реалій мовою перекладу – необхідний інструмент сприйняття читачем художнього тексту. Переклад реалій є однією з найважливіших проблем передачі національно-культурного компоненту мовної нації. Перекладачеві необхідно не лише вміти відшукувати приховані змісти, але також вміти здогадуватися про ті змісти, уважно «слухати» слово і тексту оригіналу, і тексту перекладу. І лише від перекладача залежить, як точно він здатен відтворити засобами іншої мови стилістичні та експресивні особливості далекої від нашої сучасності епохи, ті або інші культурологічні фарби та відмінності мовних культур і реалій іншої країни. Правий був класик перекладацького мистецтва, коли висловлював думку: «Перекладач від автора твору відрізняється лише іменем» [21, с. 18]. І якщо перекладачеві поталанить максимально точно відтворити слова-реалії, які, на нашу думку, відіграють первинну роль у збереженні цілісності тексту, то у цьому випадку уможливиться досягнення одного зі стрижневих завдань художнього перекладу – створення повноцінного тексту, який естетично та емоційно впливає на читача, надає йому інтелектуальну насолоду. Недарма ще Цицерон підкреслював, що слова в процесі перекладу потрібно не рахувати, а зважувати, і це позначає, що навіть в далекі часи – більш ніж два тисячоліття тому – вирішувалася проблема правильності, несхибності перекладу – однієї з найважливіших проблем перекладацької діяльності.

Література:

1. Алексеева М.А. Словарные реалии в переводе. Университетское переводоведение. Вып. 9. материалы IX международной научной конференции по переводоведению «Фёдоровские чтения», 18-20 октября 2007 г. СПб.: Факультет филологии и искусств СПбГУ, 2008. С. 20–27.
2. Виссон Л. Русские проблемы в английской речи. Слова и фразы в контексте двух культур. М.: Р. Валент, 2003. 192 с.

3. Влахов С.И., Флорин С.П. Непереваемое в переводе. Изд. 3-е, испр. и доп. М.: Р. Валент, 2006. 448 с.
4. Гончаренко Е.П., Кривошея А.В. Термінологічний довідник з перекладознавства. 2-ге видання, доповнене. Дніпро: Ліра, 2018. 128 с.
5. Гончаренко Е.П. Джеймс Джойс. Евеліна (переклад оповідання з англ. мови та коментар «Евеліна, одна з дублінців»). «Всесвіт» – журнал іноземної літератури, № 5-6, травень. Київ, 2000. С. 140–143.
6. Гончаренко Е.П. Джеймс Джойс. Зустріч. Земля. (переклад оповідань з англ. мови та коментар. «Всесвіт» – журнал іноземної літератури, № 5-6, травень. Київ, 2002. С. 68–77.
7. Гончаренко Е.П. Джеймс Джойс. Пансіон. «Всесвіт» – журнал іноземної літератури, № 11-12. Київ, 2010. С. 50–56.
8. Гончаренко Е.П. Джеймс Джойс. Аравійський ярмарок (переклад оповідання з англ. мови та коментар перекладача. «Всесвіт» – журнал іноземної літератури, № 5-6. Київ, 2018. С. 168–174.
9. Гончаренко Е.П., Байсара Л.І. Джеймс Джойс. Два кавалери (переклад оповідання з англ. мови та коментар). «Всесвіт» – журнал іноземної літератури, № 9-10 (подано до друку). Київ, 2018.
10. Джойс Дж. Дублінці. Портрет художника в юності. (Предисловіе и комментарии Е.Ю. Гениевой. На англ. языке. М.: «Прогресс», 1982. 582 с.
11. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при ЛДУ, 1989. 215 с.
12. Зорівчак Р.П. Реалія як перекладознавча категорія. Іноземна філологія. Львів, 1983. Вип. 71. С. 30–36.
13. Кам'янець А., Некряч Т. Інтертекстуальна іронія і переклад. Монографія. К.: Видавець Карпенко В.М., 2010 р. 176 с.
14. Кочур Гр. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю / Упоряд. А. Кочур, М. Кочур; Передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. К.: Смолоскип, 2008. Т.2. 1167 с.
15. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. М.: Изд-во «ЭТС», 2004. 424 с.
16. Любимов Н. Книга о переводе. М.: Б. С. Г. ПИРЕСС, 2012. 304 с.
17. Мельников Н.Г. Классик без ретуши. Литературный мир о творчестве Владимира Набокова: Критические отзывы, эссе, пародии / Под общей редакцией Н.Г. Мельникова. М.: Новое литературное обозрение, 2000. 688 с.
18. Соболев Л. Пособие по переводу с русского на французский. М.: Изд-во литературы на иностранных языках, 1952. 298 с.
19. Флорин С. Реалии под микроскопом. Тетради переводчика. М.: Международные отношения. № 9, 1972. С. 57–69.
20. Хойер Х. Лексикостатистика. Новое в лингвистике. Вып. 1. М.: Издательство иностранной литературы, 1960. 464 с.
21. Чуковский К. Высокое искусство. М.: Советский писатель, 1988. 349 с.
22. Швейцер А.Д. К проблеме лингвистического выражения процесса перевода. Вопросы языкознания, № 4. М.: Изд-во «Наука», 1970. С. 30–42.
23. Эко У. Сказать почти то же самое. Опыты о переводе / Перев. с итал. А.Н. Ковалю. СПб.: «Симпозиум», 2006. 574 с.
24. Joyce J. Dubliners. L.: Flamingo, 1994. P. 110–118.
25. Sapir E. The Status of Linguistics as a Science. Language. Vol. 5, № 4. 1929. P. 207–214.

Гончаренко Э. П. Байсара Л. И. Передача национально-культурного компонента в процессе перевода рассказов Джеймса Джойса (на материале сборника «Дублинцы»)

Аннотация. В статье речь идёт о передаче национально-культурного компонента в процессе перевода художественных текстов. Подчёркивается тезис о том, что язык и мышление народа влияют на формирование национально-культурного компонента. Детально рассматриваются разнообразные существующие термины, обозначающие общепринятый термин «реалия». Дано определение «реалии», а также предложен детальный анализ приёмов и способов передачи реалий, которые используются переводчиком в процессе перевода текстов художественной литературы. Обращается внимание на необходимость и важность переводческого комментария как неотъемлемого дополнения к тексту перевода.

Ключевые слова: национально-культурный компонент, реалия, термин, переводчик, анализ текста, художественный перевод, переводческий комментарий.

Honcharenko E. P., Baisara L. I. National Specific Words in the Process of Translation James Joyce's Short Stories ("Dubliners")

Summary. The issue of rendering national-specific words in the process of translation fiction from English into Ukrainian was investigated and dealt with in the given paper. The authors made a thorough study of the relevant literature, presented the timeline of different views on the definition of the term "realia" from 1952 (L. Sobolev) through to the end of the 20th century (S. Florin, S. Vlachov, R. Zorivchak). Special emphasis was made on the variety of terms denoting national-specific elements represented in fiction and their connection with the elements of culture, history, geography, social organizations, historical events and historical figures of different nations as well as the main tasks of translators in truthful rendering their meaning in the language of translation.

Key words: national-cultural words, realia, culture-specific words, translator, literary translation, translator's commentary.